

12. Žemės ūkis

Balandžio pabaigoje Statistikos departamento paskelbtame pranešime apie įvertintą bendrąjį vidaus produktą teigiama, kad pirmąjį šių metų ketvirtį pridėtinė vertė mažiausiai krito žemės ūkyje. Išties, atrodo, kad žemės ūkis yra vienintelis ūkio sektorius, kurį ekonominė krizė palietė mažiausiai. Tą patvirtina ir komercinių bankų apklausa – jie gana palankiai vertina šią veiklą.

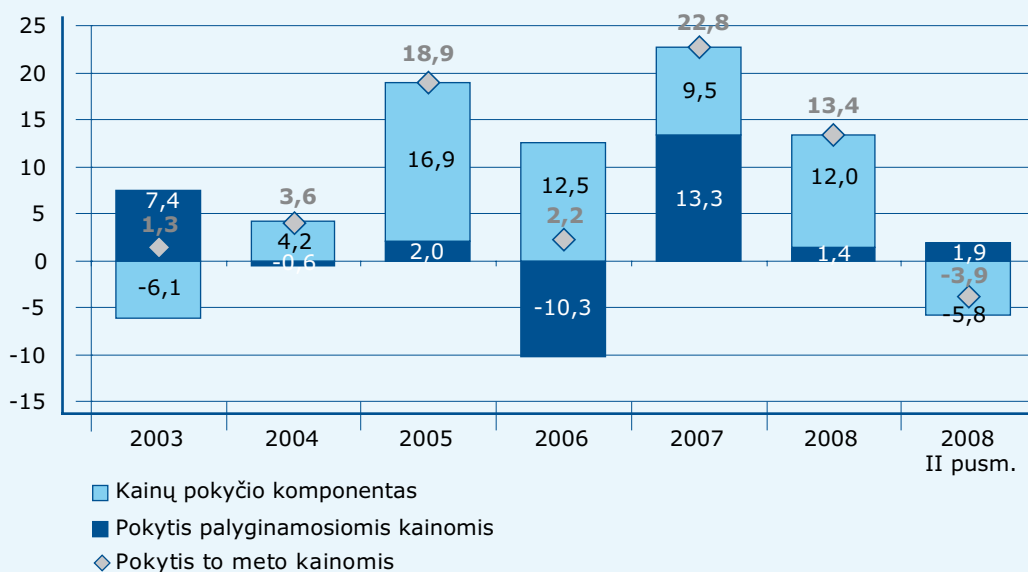
Istoriškai šis verslas buvo vienas reikšmingiausių mūsų šalyje. Nors 1996–2008 m. žemės ūkio dalis bendroje pridėtinėje vertėje sumažėjo nuo 12,3 proc. iki 4,5 proc., jis atlieka svarbų vaidmenį ir dabartinėje Lietuvos ekonomikoje. Nepaisant minėto lyginamojo svorio smukimo, čia vis dar sukuriama santykinai didelė, palyginti su ES vidurkiu, bendrojo vidaus produkto dalis. Nuo jo rezultatų priklauso didžiausios šalies pramonės šakos – maisto pramonės – gamybos ir eksporto plėtra.

Iš pirmo žvilgsnio pernai žemės ūkiui sekėsi neblogai. Gyvulininkystės produkcijos supirkimo kritimą 11 proc. kompensavo ženklus augalininkystės produkcijos gamybos augimas (grūdų supirkimas pašoko 43 proc.), ir viso sektoriaus sukurta pridėtinė vertė šiek tiek išaugo: palyginamosiomis kainomis ji buvo 1,4 proc., o veikusiomis – net 13,4 proc. didesnė nei prieš metus (žr. 12.1 diagramą). Pažymėtina, kad antrąjį 2008 m. pusmetį,

palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, žemės ūkis buvo vienas iš nedaugelio Lietuvos ūkio sektorių, turėjusių teigiamą (skaičiuojant palyginamosiomis kainomis) pridėtinės vertės pokytį.

Tačiau praėjusiais metais žemės ūkio atstovams teko susidurti su rimtais sunkumais, kurių pagrindinė priežastis buvo ūkininkams labai nepalanki tiek produkcijos, tiek žemės ūkio reikmėms įsigytų prekių kainų dinamika. Minėtą gyvulininkystės produkcijos supirkimo mažėjimą lydėjo dar didesnis šios produkcijos kainų kritimas. Praėjusiųjų metų ketvirtąjį ketvirtį jį lėmė net trečdaliu smukusios pieno supirkimo kainos, tuo tarpu gyvulių kainos buvo šiek tiek didesnės nei prieš metus. Reikia pabrėžti, kad gyvulininkystės veiklos vystymasis kelia nerimą jau daug metų, nes pastebima akivaizdi gyvulių mažėjimo tendencija. Pavyzdžiui, galvijų skaičius nuo 1990 m. iki šių metų pradžios smuko daugiau nei tris kartus (nuo 2422,3 tūkst. iki 770,9 tūkst.), o kiaulių – nuo 2730,2 tūkst. iki 897,1 tūkst. Kad būtų patenkinti perdirbėjų poreikiai, Lietuvoje reikėtų auginti apie 4 mln. kiaulių. Danų verslininkai, kurių planai plėtoti kiaulių auginimą Lietuvoje susidūrė su kliūtimis, nurodo, kad Danijoje per metus užauginama apie 25 mln. kiaulių, nors šios šalies plotas yra 1,5 karto mažesnis nei mūsų valstybės.

12.1 diagrama
Žemės ūkio sukurta pridėtinė vertė metinis pokytis, proc.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

12.1 lentelė
Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės veiklos pagrindiniai statistiniai rodikliai

	Metai				Santykis su ūkio rodikliu, proc.	Pokytis per metus, proc.	
	2007	2008	2007 II pusr.	2008 II pusr.		2008	2008 II pusr.*
	Sukurta pridėtinė vertė (palyginamomis kainomis), mln. litų	2911	2953	1786	1820	4,1	1,4
Sukurta pridėtinė vertė (to meto kainomis), mln. litų	3873	4393	2501	2403	4,4	13,4	-3,9
Bendroji produkcija, mln. litų	8340	10017	5199	5815	5,0	20,1	11,8
Darbo našumas, tūkst. litų**	24,7	37,7	16,5	19,9	47,3	52,6	20,7
Užimtųjų skaičius, tūkst.	156,9	116,6	151,4	120,5	9,3	-25,7	-20,4
Vidutinis darbo užmokestis, litų	1482	1786	1590	1817	79,4	20,5	14,3
Materialinės investicijos, mln. litų	447	549	270	332	2,5	23,0	23,2
Tiesioginės užsienio investicijos (laikotarpio pabaigoje), mln. litų	192	269	192	269	0,9	39,9	14,1

* TUI – pokytis per pusmetį

** Vieno dirbančiojo sukurta pridėtinė vertė to meto kainomis

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Augalininkystės produkcijos augimą atsvėrė grūdų kainų smukimas beveik 40 proc. (ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus). Papildomą smūgį žemdirbiams sudavė beveik dvigubai pabrangusios mineralinės trąšos. Pastarasis veiksnys įtakojo ir pienininkų veiklą. Be to, jie nukentėjo ir dėl staigaus pieno supirkimo kainų smukimo, ir dėl to, kad vadinamieji žoliniai pašarai buvo ruošiami tuomet, kai kuro kainos pasiekė rekordines aukštumas.

Nepaisant jau praėjusių metų pabaigoje išryškėjusios žemės ūkyje naudojamų materialinių išteklių kainų mažėjimo tendencijos, pirmąjį šių metų ketvirtį situacija sektoriuje pagerėjo nedaug. Ūkininkus smaugia ir toliau krentančios produkcijos supirkimo kainos. Labiausiai nukenčia pieno gamintojai – pirmąjį ketvirtį metinis pieno supirkimo kainos smukimas jau viršijo 40 proc. Kol kas jokio teigiamo efekto nedavė ir Europos Komisijos nuo šių metų pradžios atnaujintos bei nuo vasario 20 d. padidintos eksporto subsidijos už pieno produktus, eksportuojamus į trečiąsias šalis. Tačiau greito rezultato tikėtis buvo išties naivu, nes ši priemonė pirmiausia turi išjudinti eksportą ir užtikrinti pelningą pieno perdirbėjų veiklą, o tai nuosmukio metu užtrunka.

Nelabai džiugina ir kitos žemės ūkio produkcijos gamybos ir kainų dinamika. Pirmąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su tuo pat laikotarpiu pernai, gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) supirkimas krito 11 proc. Visų galvi-

jų supirkimas iš pirmo žvilgsnio smuko nedaug – 5 proc. Tačiau bendro rodiklio kritimas būtų buvęs daug didesnis, jei ne 18 proc. išaugęs karvių skerdimas. Be to, paskerstų karvių dalis sudarė beveik pusę visų galvijų. Šis faktas kelia nerimą, nes skersti karves ūkininkus verčia krentančios pieno supirkimo kainos, ir tai reiškia, kad ateityje pieno gamyba veikiausiai sumažės, nes galvijų bandą greitai atstatyti yra sudėtinga. Nepaisant per metus beveik nepasikeitusių kiaulių supirkimo kainų, pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su 2008 m. sausio–kovo mėn., jų supirkimas smuko 25 proc. Paukščių kainos susitraukė beveik 15 proc., o supirkimas – 5 proc.

Augalininkystės atstovams šių metų pradžia buvo kiek geresnė. Skirtingai nei pernai, augalininkystės veikloje pirmąjį šių metų ketvirtį didėjo beveik visos produkcijos supirkimas. Javų pirmąjį šių metų ketvirtį supirkta net 55 proc., bulvių 37 proc., daržovių 0,7 proc., o vaisių net 2 kartus daugiau nei prieš metus. Tačiau panašiais arba net spartesniais tempais krito jų kainos – atitinkamai 47,6 proc., 17,5 proc., 11,3 proc. ir 46,5 proc. Turint omenyje šias priešingas tendencijas, peršasi išvada, kad žemdirbių produkcijos pardavimo pajamos ženkliai padidėti neturėtų.

Tačiau finansinius ūkininkų rezultatus pirmąjį šių metų ketvirtį turi pagerinti žemės ūkio produkcijos gamybos reikmėms įsigytų ir investuojamų į žemės ūkio gamybą prekių kainų dinamika. Bendrasis indeksas buvo 14,2 proc.

mažesnis nei prieš metus. Ūkininkų sąnaudas didino tik apie penktadalį pabrangusios cheminės augalų apsaugos priemonės ir elektros energija bei truputį (2,8 proc.) pakilusios kombinuotųjų pašarų paukščiams kainos. Labiausiai, t. y. beveik dvigubai per metus, atpigo kiti pašarai (grūdai ir malimo produktai) ir žemės ūkio statiniai. Statybinių medžiagų, naftos produktų ir mineralinių trąšų kainos sumenko atitinkamai 13,7 proc., 20,4 proc. ir 8,0 proc. Truputį atpigo žemės ūkio technika ir transporto priemonės.

Dabartinės tendencijos šalies žemės ūkyje bei gilus pasaulio ekonomikos nuosmukis leidžia manyti, kad trumpalaikės sektoriaus perspektyvos yra išties ne tokios niūrios, kaip kitų Lietuvos ūkio veiklų, bet ir jam vargu ar pavyks išvengti recesijos. Artimiausioje ateityje sunkiausia išgyventi bus pieno gamintojams. Tačiau maistas yra maistas, ir pasibaigus krizei jo paklausa pasaulyje be abejonės didės. Todėl galima būtų prognozuoti šviesią ateitį ir Lietuvos žemės ūkio sektoriui. Juolab, kad jam numatyta didžiulė ES parama (2007–2013 m. ji sieks 14,4 mlrd. litų). Tačiau kyla klausimas: ar bus kam efektyviai panaudoti šią paramą? Dar 2007 m. šalies žemės ūkyje išryškėjo kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus problema, o Lietuvos ūkininkai prabilo apie galimybes kvieštis žemės ūkyje padirbėti asmenis iš trečiųjų šalių. Iš tiesų, nuo įstojimo į ES iki praėjusių metų dirbančiųjų skaičius šiame sektoriuje sumažėjo perpus. Be abejo, iš vienos pusės tai yra teigiamas procesas, kuris atspindi ūkių modernizavimą, augantį darbo našumą, neprofesionalių darbuotojų pasitraukimą iš veiklos ir pan. Kita vertus, akivaizdu, kad per keletą metų žemės ūkį paliko kvalifikuoti specialistai, kurie išvyko dirbti į užsienį arba juos „sėkmingai absorbavo“ daug didesnius uždarbius siūlęs statybų sektorius.

Galbūt pablogėjus situacijai statybų, transporto ir kitose šalies ūkio sektoriuose dalis žmonių savaime sugrįš į kaimą. Tačiau per daugelį metų būti žemdirbiu tapo nebepopu-

liaru, nemadinga. Todėl manytume, kad be ES finansinės paramos reikalingi ir Lietuvos valdžios veiksmai, kurie pakeltų ūkininko vardo prestižą: pažangiausių pasaulinių technologijų ir verslo organizavimo formų diegimas, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas, aukštos kvalifikacijos specialistų paruošimo sistemos sukūrimas. Metas Lietuvai pagaliau suvokti, kad žemės ūkis nėra vien gyvenimo būdas, bet gali būti ir itin pelningas verslas.

Dar viena fundamentali Lietuvos problema – mūsų ekonomikoje nesusiformavo vieningas maisto produktų sektorius, kuris jungtų žemės ūkį ir jo produkcijos perdirbėjus, o tai neigiamai atsiliepia ir vieniems, ir kitiems. Lietuvoje vyrauja tiek smulkūs ūkiai, tiek mažos perdirbimo įmonės, o smulkiųjų gamybos sąnaudos yra didesnės. Europos Komisijos duomenimis, Lietuva pagal viename ūkyje pagaminamo pieno kiekį yra ES valstybių sąrašo gale. Prastesnė situacija užfiksuota tik Bulgarijoje ir Rumunijoje. Padėtį gali pagerinti didesnė ūkininkų kooperacija, nes ji prisidėtų prie darbo našumo augimo, padidintų ūkininkų galią derybose su perdirbėjais ir kt. (Europos Komisijos vertinimu, 2007 m. Lietuvos kooperacinės bendrovės jungė 10 proc. žemės ūkio produkcijos gamintojų. Tuo tarpu senose ES šalyse kooperatyvų nariais yra 25 proc. kaimo gyventojų). Lietuvos mėsos perdirbimo veikloje susidarė mažų įmonių perteklius. Tokio tipo bendrovės neišnaudoja savo gamybinių pajėgumų, be to, joms labai sunku prasiskverbti į užsienio rinkas, nes jos gali pasiūlyti nedidelius produkcijos kiekius ir yra nežinomos. Turėtų pasikeisti ir perdirbėjų požiūris į žemdirbį. Atrodo, kad maisto gamintojai eina paprasčiausiu keliu – gauti kuo daugiau pelno čia ir dabar. Tačiau toks kelias yra pražūtingas, nes vieną gražią dieną jie gali likti be žaliavų. Reikalingas ne trumparegiškas požiūris į savo verslą, o dialogas ir koordinuota veikla su dirbančiais žemės ūkyje. Be abejo, prie šios problemos sprendimo turėtų prisidėti ir vyriausybė bei įvairios asocijuotos struktūros.